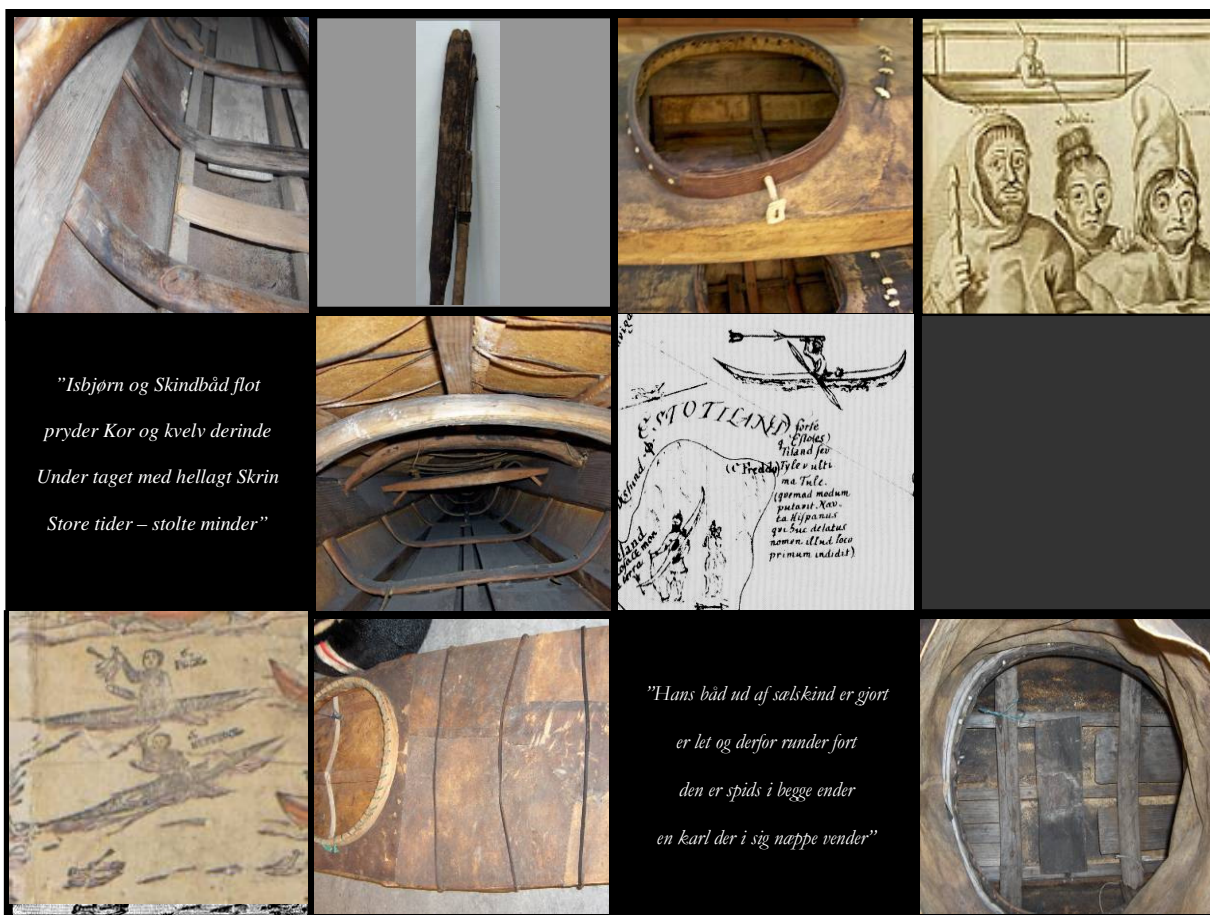

Grønlandske skindkajakker i Nordeuropa

- med udviklingstræk af de grønlandske kajaktraditioner
i Nordeuropa og den grønlandske kajaks historie.

Martin Nissen

Arbejdsnotater Nr. 2. 2005

Qajaq Danmark

Indholdsfortegnelse

English Abstract.....	4
Kort introduktion til den grønlandske kajaktradition i Nordeuropa.....	5
Den danske tradition	6
De ældste fingerpeg om den grønlandske kajak.....	8
De ældste beskrevne grønlandske kajakker.....	11
De ældste bevarede grønlandske kajakker.....	13
Kajakker på gamle kort og tryk.....	14
De første grønlandske kajakker i Danmark	16
Ilanddrevne kajakmænd og kajakker.....	19
Hvor blev de hjembragte kajakker af?	22
De ældste bevarede årer.....	26
Grønlandske kajakker efter år 1700	26
Grønlandske kajakker efter år 1800	28
Kajakker i Norge.....	29
Kajakker i Sverige og Finland	29
Grønlandske kajakker efter år 1900	30
Overførte kajakker.....	31
Udsnit af de grønlandske kajakker på Nationalmuseet i København	34
Appendiks A: Oversigt over grønlandske skindkajakker i Nordeuropa.....	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 1: Grønlandske skindkajakker i Danmark.....	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 2: Grønlandske skindkajakker i Sverige.....	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 3: Grønlandske skindkajakker i Norge	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 4: Grønlandske skindkajakker i Finland	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 5: Grønlandske skindkajakker i England og Skotland.....	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 6: Grønlandske skindkajakker i Frankrig.....	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 7: Skindkajakker i Grønland	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 8: Grønlandske skindkajakker i Holland og Tyskland.....	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Tabel 9: Grønlandske skindkajakker i Schweiz	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Appendiks B. Noter.....	35
Tak til:.....	35
Referencer	36

KOLOFON

Titel:	Grønlandske Skindkajakker i Nordeuropa - med træk af de grønlandske kajaktraditioner i Nordeuropa og den grønlandske kajaks historie
ISBN:	87-989669-2-8
Forfatter:	Martin Nissen. Arbejdsnotater nr. 2, 2005
Udgivet af:	Forlaget Qajaq Danmark 2300 København S.
Gengivelse:	Kun med tilladelse fra forfatteren/Qajaq Danmark
Kajak illustration:	Jesper Kromann Andersen
Erhverves via:	www.greenlandpaddle.com

English Abstract

Title: *Greenland Skin Kayaks of Northern Europe – with a brief introduction to the history of Greenland style paddling in Northern Europe and traces of the history of the Greenland kayak. Working notes No. 2, 2005. Qajaq Danmark.*

The growing interest in Greenland kayaking over the last decades has resulted in an increased awareness of and curiosity in the old skin kayaks in museums, institutions and private collections. Often one step back in history has meant two steps forward in understanding the construction, design and use of both modern and traditional kayaks. Various Greenland kayak types have strongly influenced the modern sea kayaking scene with the UK as a prime example. It is worth noting that many of the modern sea kayak accessories are merely a re-invention in present materials. Equipment like the tow-line, the skeg, the paddle float, the spray-deck and even the kayak rudder, the kayak pump and the sea-wings ('sponsons') were used somewhere in the Arctic along with traditional skin kayaks. Though not always constructed the same way, the essence and functionality of these items were fundamentally the same.

Gert Nooter (1971), Nooter & Rosing (1983), William Clark Souter (1934) and others have already dealt with the old skin kayaks of Holland, Greenland and England in a most proficient way. This paper is a modest Scandinavian contribution to this 'tradition', thus completing an overview of many of the preserved Greenland skin kayaks of Northern Europe.

The report starts out with a summary of the Greenland kayak (SOF) building tradition in Scandinavia - followed by a discussion of the first traces of a 4400 years old Saqqaq Culture kayak and the presumed Dorset- and early Thule Culture kayaks. The oldest known sources of Greenland kayaks that were brought to Scandinavia as early as the 14th century, is followed by a historical description of some of the oldest known skin kayaks of Scandinavia and Northern Europe. An emphasis is placed on the Danish – Greenland kayak history and the final chapter is an overview over the various Greenland skin kayaks in Northern Europe.

Recent years have seen a growing number of people building replicas of 'original' skin kayaks and hopefully the growing interest and raised awareness of old preserved kayaks, will lead to the best possible preservation of these fascinating and fragile craft. Appendix A lists 44 Greenland skin kayaks in Scandinavia and 1 in Finland and together with the kayaks in Greenland, the UK, Germany, France Switzerland and Holland a total of 155 Greenland skin kayaks are preserved in Northern Europe (listed on p. 33-37). All the known Greenland skin kayaks in Southern Europe are not included as I do not have an overview at this stage. Old skin kayaks keep turning up, especially those kept in private collections and it is a hope to update this section along with new skin kayaks being traced. If you know of a skin kayak not listed here - please drop a line. The location of most of the Greenland skin kayaks in Scandinavia is shown on page 31.

Kort introduktion til den grønlandske kajaktradition i Nordeuropa

Den Grønlandske kajak – en genfundet interesse?

Interessen for den Grønlandske kajak er de seneste årtier blusset kraftigt op. Ikke mindst i Nordamerika, Grønland og Japan, men også i Europa, hvor kajakbygning efter grønlandske principper ellers flere steder har lange traditioner. Selvom populariteten er støt stigende, er traditionen for grønlandske kajaker i Europa ikke noget nyt fænomen. Flere af de tidlige polarrejsende hjembragte kajaker til Europa, der både i Tyskland, England, Danmark og Norge inspirerede den lokale kajakscene. Efter Fritjof Nansen m.fl. gik over Indlandsisen (1888) bragte ekspeditionen kajaker med tilbage til Oslo, hvor de flittigt blev vist frem og brugt til at træne grønlandske teknikker. På samme vis skabte de forskellige arktiske kajaker, Knud Rasmussen hjembragte fra sin 5. Thule ekspedition, stor opmærksomhed, og har ganske givet inspireret til mange private byggeprojekter.

Østrigeren Edi Pawlatta, der fejlagtigt er kendt som den første europæer der lærte grønlændervendingens kunst i 1927, var blandt de tidlige der øvede, og i 1930'erne var der grupper i Tyskland der roede grønlandske kajaker. Foruden de kajaker der blev hjembragt af The British Air Route Expedition (1930-31)¹, ledet af Gino Watkins², blev det især Franz Schulhof, der introducerede den grønlandske kajak i England. Han bragte en grønlandsk skindkajak med til The Royal Canoe Club i London i 1937 og på få år blev rulleopvisninger og egentlig rulletræning almindelig ved kajaktræf i England. Kopier af grønlandske kajaker blev ofte udført i træ, men også som egentlige foldekajaker, hvor østrigeren Otto Hardel var blandt de ivrige.

Den skindkajak skotten Kenneth Taylor fik bygget under sit besøg i Igdlorssuit i Grønland i 1959 og siden bragte til England, er formentlig den enkeltkajak, der har haft størst indflydelse på den moderne kajakproduktion. I de tidlige 1960'ere blev der bygget både grønlandske efterligninger i træ og lærred og modeller i finér, men det var først efter den blev lanceret i glasfiber som 'Anas Acuta' i 1972, at modellen virkelig blev populær. Siden har modellen dannet baggrund for utallige nye designs, både hos Valley Canoe Products og blandt konkurrenterne. Kajakhistoriker Duncan Winning³ mener, at op mod 30 forskellige kommercielle havkajaker, kan spores direkte eller indirekte tilbage til den kajak, Emanuel Kornielson fra Igdlorssuit byggede til Kenneth Taylor. Også den østgrønlandske type har været foregangsmodel for kommercielle kajakdesignere, nok tidligst iscenesat af Oliver Cock og Ken Littledyke med deres Granta Kayel Angmassalik model.

¹ For yderligere om kajakerne se: Brand (1984).

² For yderligere om Gino Watkins se bl.a.: Scott (1935), Brand (1984), Lennert (2003), Doucette (2004)

³ Honorary President of the Historic Canoe and Kayak Association

Måske ikke så underligt har de grønlandske linier, med det udprægede knækspant, siden dannet skole i den engelske havkajaktradition. En af de nyere tendenser inden for kajakbygning er egentlig 'kopibygning', hvor der bygges præcise kopier af oprindelige skindkajakker, ofte med hævet masik for at passe større personer til rekreativ anvendelse. Her har amerikaneren Harvey Golden, der har kopieret de fleste arktiske kajaktyper, været en inspiration for mange.

Den danske tradition

Hvor man i mange lande kopierede originale grønlandske kajakker i andre materialer, har bygning efter grønlandske principper i Danmark gamle rødder. Muligvis kan traditionen med grønlandsk-inspirerede kajakker spores helt tilbage til Christian IV, idet kongens fascination af en kajakopvisning af tilfangetagne grønlændere i kajakker gjorde, at han bad to af sine dygtigste snedkere om, at bygge sig sådan en kajak, men med to mandehuller⁴. Herved var Christian IV muligvis initiativtager, til den første grønlandskinspirerede kajak i Danmark.

Ser vi bort fra den grønlandske kajak, var kajakken som fartøj, kendt i Europa siden o. år 900 og i Ungarn har man siden 1100-tallet benyttet lokale kano/kajaktyper. Kajakken var set som en acceptabel form for rekreation allerede i 1600-tallets Europa⁵, hvilket Christian IV's tiltag ligeledes understreger.

Skotten John MacGregor, der efter sigende byggede sin kajak '*Rob Roy*' inspireret af kajakker i Nordamerika og England, er kendt som grundlægger af den moderne havkajaktradition i Europa. Der er da heller ikke tvivl om, at hans kajakture rundt om i Skandinavien i 1860'erne, var medvirkende til kajakkenes udbredelse og stærkt stigende popularitet i bl.a. Danmark og Sverige i slutningen af 1800-tallet. Kajakken var dog kendt i Danmark allerede inden skotten gjorde entré. I 1848 drev en ung søløjtnant ved navn Magius sælfangst i Danmark fra et rundbundet fartøj betrukket med lærred og i 1864 foreslår han brug af kajakker til patruljering i Alssund. Samme Magius bliver senere set med sin familie i en tomandskajak rundt om på Øresund⁶.

Den første kajak, bygget helt efter grønlandske principper, skal vi muligvis frem til et kajaktræf i København i 1921 for at finde. Siden dengang (og ganske sikkert også tidligere), er der blevet bygget grønlandske kajakker rundt om i landet. Den vel nok tidligst kendte byggebeskrivelse af en grønlandsk kajak, er K. V. Palslevs 'Byggebeskrivelse af kajakken Sarfeq' fra 1957.

⁴ De La Peyrère (1647)

⁵ Fillingham (1976)

⁶ Svenstrup (1997)

Siden har især Svend Ulstrup og Naturlivsskolen haft stor betydning for kendskabet til, og traditionerne med, at bygge grønlandske kajakker, og lignende kajakbyggerier og skoler har siden bredt sig til en række europæiske lande og USA. De seneste 10-12 år har mange kajakklubber med grønlandsk islæt⁷ set dagens lys og grønlandske teknikker og årer benyttes stadig oftere af havkajakroere i syntetiske kajakker. Et forsigtigt gæt er, at der er bygget over 3000 grønlandske kajakker alene i Danmark de seneste årtier.

Denne udvikling, parret med havkajakkens stigende popularitet overalt, har bevirket, at interessen for gamle museumsjakker ligeledes er stigende. Blandt kajakinteresserede har det ofte vist sig, at ét skridt tilbage i historien godt kan betyde to skridt frem i forståelsen af kajakkens konstruktion, design og funktion. Interessant er det, at næsten alt moderne kajaktilbehør blot er genopfundet i nye materialer. Udstyr som slæbelinen, pagajflyderen, styrefinnen og sågar kajakroret, læsepumpen, og sea-wings⁸ har alle tidligere været benyttet sammen med skindkajakker i Arktis.

De oprindelige kajakmaterialer - træ og skind - og i mindre omfang ben, er let forgængelige selv i et arktisk klima og derfor er der kun bevaret enkeltdele af grønlandske kajakker fra før 1500-tallet. Foruden den ældste bevarede kajak fra omkring 1585, der i dag ligger i Tyskland⁹, findes de fleste af de allerældste grønlandske kajakker i dag i Holland og England, foruden et par i Grønland og en enkelt i Sverige. Flere af disse kajakker og deres formodede historie er allerede så glimrende beskrevet af Gert Nooter (1971), Nooter & Rosing (1983) og for de engelske kajakkers vedkommende af blandt andre MacRitchie (1912), Clark Souter (1934) og Brand (1984, 1987, 1988). Dette skriv kan ses som en forlængelse af denne tradition og dermed som et forsøg på, at skabe et samlet overblik over de grønlandske skindkajakker i Nordeuropa. Ønsket er at opdatere appendiks A løbende, efterhånden som nye skindkajakker dukker op.

Indledningsvis refereres de tidligste beretninger om grønlandske kajakker i Skandinavien med hovedvægt på Danmark efterfulgt af udvalgte kajakkers historie. Sluttelig følger en oversigt over de grønlandske skindkajakker i Nordeuropa og lokaliseringen af kajakkerne i Skandinavien er vist på kortet side 31.

Af hensyn til flertallet af læsere, er referencer kun sparsomt anvendt. Benyttet lektur er imidlertid refereret i litteraturlisten.

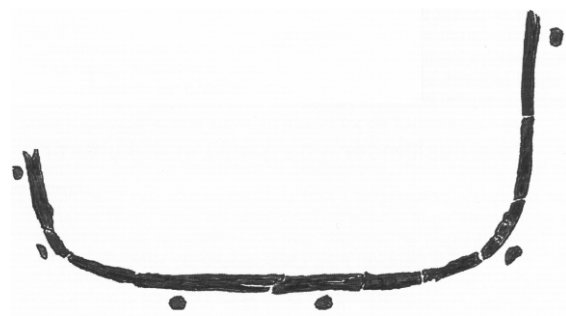
⁷ Bl.a. Qajaq København, Odense Havkajakklub, Malik, Lynæs Qajaq, Sydstejns Havkajak, Svendborg Havkajakklub, Fur kajakklub, Århus Havkajakklub m.fl.

⁸ Af lange oppustelige fendere til at montere på begge sider af kajakken som 'støttehjul'

⁹ Staatliches Museum für Völkerkunde, München

De ældste fingerpeg om den grønlandske kajak

Indtil for blot 20 år siden var det den gængse opfattelse, at den ældste kultur i Grønland, Saqqaq-kulturen¹⁰, ikke havde kendt til kajakker, som vi kender dem i dag. Kajakken var blevet sporet tilbage til den tidlige del af Thule-kulturen¹¹. Det var den almindelige opfattelse indtil en junaften i 1983 hvor to arkæologer fra museet i Qassianguit gik i land på øen *Qeqertassuk* i skærgården, i den sydlige del af Diskobugten. Arkæologerne var i færd med at kortlægge områdets gamle eskimoiske bopladser, da de lagde mærke til en lav pynt og en serie hævede strandterrasser - altså en ideel lokalitet til at søsætte mindre fartøjer. Ikke desto mindre var overraskelsen stor, da de øjeblikket efter stod med, hvad der senere viste sig at blive til en af de mest betydningsfulde udgravninger fra Saqqaq-kulturen i hele Arktis.

Figur 1 Formodet kajakspant. Ca. 4400 år gammelt.
Tegning: Eva Kock Nielsen

Et omfattende tværfagligt udgravningsarbejde blev iværksat i 1984 og efterhånden som lagene blev afdækket, viste der sig en række betydelige fund, der nærmest som et trylleslag lagde mere end 2000 år til kajakkenes historie i Grønland. Foruden utallige stykker specialiseret værktøj af træ, ben, skifer og agat afdækkedes også et formodet kajakspant med en bredde på ca. 35 cm. Der blev ligeledes fundet fragmenter af en formodet kajakåre og af kraftigere spanter, der meget vel kan stamme fra umiak eller lignende både. Desuden tyder mængden af, og efterladenskaberne fra, de mange større havpattedyr på, at de var drevene i fangst på havet¹².

Noget kunne tyde på, at den russiske lingvist G. A. Menovshchikov¹³, der studerede etymologi og mente, at kajakken og umiakken har sameksisteret de seneste 4000-5000 år, havde ret i sine antagelser.

Hvordan Saqqaq-kulturens kajakker så ud, kan vi kun gætte på, men ud fra ovenstående spant, en dobbeltbladet kajakåre og fundet af et kastetræ udført i hvalrospenisknogle¹⁴, kunne noget tyde på, at

¹⁰ Saqqaqkulturen (2500 – 900 f.kr) levede i området fra Upernavik til Nuuk. Fund fra Godthåb Fjord og Diskobugten angiver, at de levede af jagt på rensdyr og sælfangst.

¹¹ Thulekulturen indvandrede ligeledes fra Canada, der tilsyneladende var blevet overbefolket. Inuit vandrede fra Nordgrønland videre mod syd og øst, således at hovedparten af Grønlands kystområder efterhånden blev befolket af den 'stamme', hvorfra nutidens grønlandere nedstammer. I begyndelsen var sælen det vigtigste byttedyr, men senere slog man sig sammen i større bofællesskaber for i fællesskab også at drive hvalfangst.

¹² Møbjerg (1995)

¹³ Menovshchikov (1976)

de har været meget lig den tidlige Thule-kulturs kajaker. Denne betragtning divergerer dog i nogen grad med overleverede myter og sagn, der fortæller, at Thule-kulturens forfædre benyttede åbne kajaker¹⁵.

Efter at Saqqaq-kulturen forsvandt, lå Grønland ubeboet hen et par hundrede år inden Dorset-kulturen indvandrede. 'Dorsetterne' beboede landet i to perioder, hhv. 500 f.kr. til 200 e.kr. (Dorset I, hvis udbredelse er næsten lig Saqqaq-kulturens) og i perioden fra 700-1200 e.kr. (Dorset II, der efter alt at dømme, kun slog sig ned i Nordvestgrønland).

Sagn fra dorsetfolket eksisterer den dag i dag, og det fortælles bl.a., at de var meget dygtige hvalros- og sælfangere. Forunderligt nok er der ingen arkæologiske fund, der fastslår, at de havde kajaker eller umiakker, hvorfor det ofte er at læse, at dorsetfolket ikke havde kajaker. Ud fra den ganske fornuftige videnskabelige tradition, hvorunder arkæologer arbejder, (hvor det historiske og videnskabelige arbejde hovedsagelig bygger på aktuelle fund), er det jo ganske naturligt.

Men at dorsetterne har sejlet og at deres sejlene fartøjer har været organiske, er der ingen arkæologer der betvivler. For hvis de kun skulle have benyttet slæder eller være gået til fods over fast is, havde man fx ikke kunne finde dorsetfolkets stenredskaber på øer i Kap Farvel egnen, hvor isen aldrig lægger sig¹⁶.

For kajakentusiaster, hvis imaginære lyster tilsiger forestillingen om, at kajakken blev benyttet i alle befolkede perioder i grønlands historie, er der kun tilbage at vente på, at arkæologer eller andre en dag finder nøglen til denne vigtige brik i kajakkens historie i Grønland. Indtil da kan vi, uopbundet af arkæologiske videnskabelige traditioner, vælge at arbejde ud fra indicier¹⁷ og gæt. Det samme gjorde Jens Kreutzmann, der var blandt initiativtagerne til oprettelsen af Landsmuseet i Nuuk og senere leder af samme. I 1975 giver han følgende vurdering af Dorset-kulturen og kajakken: *'...at dømme ud fra fund fra Dorset-tiden, der strakte sig fra omkring Kristi fødsel til udgangen af det 8. århundrede, er der heller ingen større forskelle mellem kajakredskaberne dengang og nu. Den fascinerende kendsgerning er, at kajakken allerede for to tusinde år siden havde nået sit højeste blivende udviklingsstade. Den kunne helt enkelt ikke blive bedre'¹⁸.*

Arkæologiske fund fra Canada, nyligt analyseret af Eugene Arima¹⁹, giver yderligere tyngde til argumentet for, at Dorset-kulturen havde kajaker.

¹⁴ Kastetræet blev fundet ved udgravning af Saqqaq bopladsen 'Qajaa' syd for Ilulissat Isfjord, Diskobugten.

¹⁵ Petersen (1997)

¹⁶ Gulløv (2005) Pers. Med.

¹⁷ For yderligere indicier; se Appendiks B.

¹⁸ Kreutzmann (1975)

¹⁹ Arima (2004)

Da Professor William Thalbitzer var i Østgrønland (Ammassalik) i 1905, var han forholdsvis grundig i sit arbejde med kajakken og dens tidligere udseende i området. Blandt meget andet fortalte en gammel fanger ham, at kajakken i meget gamle dage havde stævne der endte i en gaffelform, altså med to ender²⁰. Det valgte Thalbitzer, forståeligt nok, at kalde en overdrivelse, da ingen havde set eller hørt om en kajak, hvis stævne endte i en to-gaffel. Hvis fangeren talte sandt, kunne det meget vel tænkes, at være et overleveret sagn fra den tidlige Thule-kultur eller dorsetfolket.

At kajakkens vugge stod i Berings Strædet, er der meget der tyder på, da både Thule-kulturens og palæoeskimoernes²¹ efterladenskaber, bl.a. harpunspidser, er sporet hele vejen fra Alaska og gennem Canada til Grønland. Derfor er det helt naturligt at lede efter eventuelle spor af den grønlandske kajakkultur langs de mægtige arktiske kyster mod vest. At kajakmodeller, der blandt andet har været anvendt som legetøj, gennem tiderne har været meget lig de benyttede kajaker, er der næppe grund til at betvivle, og derfor er fundet af en bestemt kajakmodel fra Bering Strædet, udført i ben, særligt interessant. Kajakmodellen er fra den vestlige side af Bering Strædet og dateret til 0 - 500 år e.kr. Sammenholder vi Okvik-modelkajakkens tidsperiode med Dorset-kulturens migration til Grønland, er det ikke sikkert, at fangeren fra Ammassalik overdrev. Kajakhistorikeren Harvey Golden har bygget en model af okvik-kajakken på baggrund af kajakmodellen.

Figur 2 Okvik-kajakken interpreteret af Harvey Golden

Foto: Don Golden

Foto: Harvey Golden

Som det ses, ender stævnene i en to-gaffel, og okvik-kajakken har ligeledes tydelige fællestræk med såvel Chukchi kajakerne²² som umiakken. I området omkring Bering Strædet tyder udgravninger på, at mindre fartøjer med skindbetrukne træskelet har været benyttet i helt op til 8000 år²³. Denne opfattelse støttes ligeledes af The Baidarka Historical Society der mener, at kajaktypen baidarkaen muligvis har hele 9000 år på samvittigheden²⁴

²⁰ Thalbitzer (1914).

²¹ Saqqaq- og Dorset-kulturen

²² Hvoraf den ene af de to kendte findes på Etnografisk Museum i Stockholm med museums nr. 1880.4.1255

²³ Schwartz (2003).

²⁴ Dyson (1999).

De grønlandske kajaker vi i dag kender til, er udviklet siden Thule-kulturen indvandrede fra Canada til Nordgrønland kort tid efter at nordboerne, ledt af Erik den Røde, gik i land i Sydgrønland år 982. Kajakens udvikling rundt om i Grønland er siden dikteret af såvel fangstdyrene og fangstredskaberne, som af de bio-fysiske forhold (især byggematerialer, hav-, vind-, strøm- og isforhold) således, at den til stadighed er optimeret til netop de til enhver tid gældende fangstforhold.

Sammenligner man kajaktyperne fra den østlige del af Arktis med den vestlige del, er der særligt to helt iøjnefaldende forskelle. Den ene er forskellen i fragt- og bugseringsstrategi. Hvor man i den vestlige del af Arktis ofte havde kajaker der var store nok til at fragte materialer og byttedyr inde i kajakkerne om påkrævet, bugserede man hovedsagligt fangstdyr og lign. oven på kajakkerne eller i vandet i den østlige del af Arktis. Den anden påfaldende forskel mellem kajakkerne i den østlige og vestlige del af Arktis er udformningen af kajakbunden. Hvor kajakkerne i den vestlige del af Arktis især er kendt for de rundere bundforme, betinget af flere sidelister, er de grønlandske og vestcanadiske kajaker fra Thule-kulturen kendetegnet ved et markant knækspant og almindeligvis kun ét sæt sidelister.

En umiddelbar logisk antagelse, tidligere bragt på banen af Eugene Arima (1994) er, at kajaktyperne i den østlige del af Arktis er en videreudvikling (forenkling) af de flersidelistede, mere rundbundede kajaker fra bl.a. Alaska og Berings Strædet. Nyere arkæologisk kajakforskning peger dog på, at de forholdsvis fladbundede kajaktyper fra den tidlige Thule-kultur, kan spores helt til den vestlige del af Arktis²⁵. Såvel fundet af en fladbundet kajakmodel udskåret i træ fra Thule-kulturen fra det 13. århundrede²⁶ som flere fladbundede typer fra bl.a. Saint Lawrence Island²⁷ peger i retning af dette. Noget tyder altså på, at Thule-kulturen, der formodes at være udviklet fra Birnick Kulturen (o. 500 – 900 e.kr.) fra det nordlige Alaska, har haft forholdsvis fladbundede kajaker med markant knækspant tværs over Arktis; - en teori Okvik-kajakken fra forrige side understøtter.

De ældste beskrevne grønlandske kajaker

Nordboernes sagaer fortæller, at de fandt efterladte skindbåde, da de ankom til Grønland, anført af Erik den Røde i år 982. Beskrivelserne er dog ikke klare nok til at bestemme, om der var tale om kajaker, umiakker eller sågar en helt anden type skindbåd. De første grønlandske kajaker, der er historisk dokumenteret, er fra mødet mellem nordboerne og Thule-kulturen omkring år 1200.

²⁵ Arima (2002)

²⁶ Morrison (1983)

²⁷ Collins (1937)

At nordboerne på Grønland sendte kuriositeter, som for eksempel kajaker, hjem til deres hjemlande (især Island og Norge) som bevis på deres møde med Inuit, er der ifølge Dam-Mikkelsen et al. (1980) næppe grund til at betvivle. De første etnografiske indsamlinger fra Grønland, hvor der muligvis også var kajaker iblandt, blev foretaget allerede i middelalderen. Trafikken i nordbotiden mellem Grønland og Norge, og Grønland og Island er kun sporadisk beskrevet, men fra midten af 1200-tallet var handelsskibe mellem Grønland og Norge almindelige. *'Etter Grønland hadde vorte eit norsk Skattland i 1261 gjekk ein kongelig Knarr dit kvart Aar paa Handelsferd fraa Noreg'*.

Knarren, der kan betegnes som handelsskibet inden for vikingeskibe, besejlede Grønland i perioden der fulgte. I de *Islandske Annalar*²⁸ hedder det bl.a. at i 1346: *'Kom knørrin af Grænlandi med heilu ok hardla miklu fé'* – (oversat: 'Kom knarren fra Grønland med rigtig mange varer'). I de Islandske Annalar står også, at knarren sejlede i Grønland i 1360'erne og meget tyder på, at der netop omkring slutningen af 1300-tallet blev bragt kajaker med til Norge.

Såvel i Oslo Domkirke som i Nidaros-domen (den nuværende Tronhjem Domkirke), har skrevne kilder set kajaker til pynt. Den danske kartograf Claudius Clavus (f. år 1388), der som den første placerede Grønland på verdenskortet, beretter o. 1424, at han har set eskimoer, der var fanget på havet i deres kajaker, og at der fandtes en stor og en lille skindbåd i Tronhjem Domkirke.

Der har været sået noget tvivl om det var sandsynligt, at Claudius selv havde besøgt Grønland eller blot fået det fortalt, men ifølge Axel Bjørnbo og Carl Petersens detaljerede analyse fra 1904 vurderes det, at han sandsynligvis har besøgt Grønland engang mellem år 1425 og 1450. Det betvivler Nansen (1911), der analyserer de forskellige historiske beretninger og betegnelser for kajaker, startende helt tilbage med Erik den Rødes saga, nedskrevet omkring år 1300. Her er den grønlandske 'skindbåd' første gang nævnt som 'huokeipr'. Grønlandske skindbåde og kajaker er siden nævnt gentagne gange i litteraturen i 1400 og 1500-tallet. I 1450 skriver Michel Beheim i et digt om skrællingerne²⁹: *'De bor i huler i fjeldet, gjør skibe af skind, spiser rått kjøt og rå fisk'* og Ziegler skriver følgende om grønlands indbyggere i 1532: *'...de bruger lette skindbåde, der er sikre ved omtumling på hav og skær'*...

Den Svenske Erkebiskop Olaus Magnus skriver i sit latinske værk, der udkom i Rom i 1555:

'I 1505 har jeg set et par af disse både (kajakker) festet til muren over den venstre indgang til Oslo Domkirke, foræret til Halvard'. Det formodes ligeledes i ældre skrifter, at kajakerne er taget fra skrællingerne på Hakon VI's tid. Hvis denne vurdering er korrekt, var der altså grønlandske kajaker i Norge så tidligt som i Håkon VI af Norges regeringstid (1355-1380).

²⁸ Journaler

²⁹ ældre betegnelse for grønlandere

Samme Olaus Magnus fortæller også fra et besøg i Trøndelag i 1518-19, at der var et isbjørneskind i Tronhjem Domkirke og skriver, at da der ikke var ovne i kirken på den tid, så havde præsterne det under fødderne, for at værne mod kulden. Desuden er følgende digt om Domkirken trykt:

*'Isbjørn og Skindbåd flot
pryder Kor og hvælv derinde
Under taget med hellagt Skrin
Store tider – stolte minder'³⁰*

Så i 1518 var der altså stadig en grønlandsk kajak og/eller umiak ophængt i Tronhjem Domkirke. Italieneren Pietro Quirini så også et stort isbjørneskind i domkirken i 1432, men han nævner ikke noget om skindbåden. På den tid var Tronhjem og især Bergen kendt som driftige havne for sejlads i Arktis og det er derfor helt naturligt, at det var hertil, nogle af de tidligste kajaker blev sejlet. Disse kajakkers skæbne er desværre ukendt og må formodes at være gået tabt. At kajakkerne havnede i kirker var ganske naturligt, da kirkerne før reformationen også fungerede som en form for museer.

De ældste bevarede grønlandske kajaker

Efter et par århundreder med kun meget få efterretninger, tog besejlerne af de Grønlandske farvande atter fart efter englænderne med Martin Frobisher i spidsen fra og med år 1576 forsøgte at finde Nordvestpassagen nord om Amerika. Siden gjorde John Davis forsøget med ekspeditioner i hhv. 1585, 1586 og 1587. Modsat Frobisher var Davis på alle tre ekspeditioner i land omkring Nuuk, og ifølge John Janes beretninger fra 1585-ekspeditionen handlede man med grønlandere og erhvervede således 5 kajaker samt årer, harpuner og tuilikker. Både Frobisher, Davis og andres opdagelser af de store mængder hvaler i Nordatlanten betød, at hvalfangst hurtigt blev et omfattende erhverv.

Hollænderne blev snart førende, men også engelske og franske skibe tog del i hvalfangsten. Bortset fra den allerede nævnte kajak, der i dag findes på Staatliches Museum für Völkerkunde i München, er de fleste gamle kajaker i Holland og England hjembragt af hvalfangerne. At det især er i Holland, mange af de ældste grønlandske kajaker i dag findes, er ikke så underligt, i betragtning af den hollandske intensitet i området. Alene i tidsrummet 1719-28 var der årligt omkring 75 hollandske skibe ved Grønlands vestkyst.

³⁰ Teksten er frit oversat af forfatteren.

Figur 3. Verdens ældste bevarede kajak?
Formentlig bragt til Europa med John
Davis' ekspeditioner o. år 1585

Foto: Staatliches Museum für Völkerkunde, München.

Kajakker på gamle kort og tryk

Et af de ældste kort med kajakker påtegnet er Stephanius' kort fra 1570³¹. Kajakkerne på kortet kunne tænkes at være forgængeren til avasisaartoq³² typen, med de meget opsvungne stævne. Men om det er grønlandske kajakker eller kajakker fra den vestlige side af David Strædet (Baffin Island?) er dog vanskeligt helt at afgøre, da eskimo-portrætter i form af kort, tryk og stik var meget populære i England, Holland og Tyskland hen mod slutningen af 1500-tallet og derfor ivrigt blev kopieret³³.

Figur 4 Udsnit af Stephanius' kort fra 1570.
Original på Kgl. Bibliotek, København.

Figur 5 Udsnit af Thordur
Thorlacius' kort fra 1668

Figur 6 Udsnit af Van Keulen's kort fra 1709

³¹ Original på det Kongelige Bibliotek, København.

³² For yderligere om avasisaartoq typen se: Petersen (1997)

³³ Høiris (2003)

Noget kunne tyde på det sidste, og det er således vanskeligt at stedbestemme kajakker ud fra de ældste kort og tryk, idet der, som det fx fremgår af illustrationerne på denne og figur 4, foregående side, er slående lighed mellem såvel kajakkerne som persongalleriet.

Figur 7 Tryk fra 1580. Efter Høiris (2003)

Figur 8 Adrian Coenens kopi af John Whites Portretter.
Foto: H. C. Gulløv

Selvom portrætterne er lavet umiddelbart efter Frobishers ekspeditioner er der dog en slående lighed mellem dem og Stephanius' kort, der efter dateringen burde være udført tidligere end ekspeditionen i 1576.

Figur 7 Udsnit af Adrian Coenens kopi af Lucas de Heerens portræt. Foto: H. C. Gulløv

Figur 10 Udsnit af Lucas de Heerens portræt efter Frobishers første ekspedition, 1576. Foto: Universitetsbibliotheit, Universiteit Gent

De første grønlandske kajakker i Danmark

De første kendte kajakker i Danmark blev hjembragt af Admiral Godske Lindenov d. 28. juli 1605.

Han havde fanget og stærkt imod deres vilje, bortført to grønlandere med kajakker, ligesom også englænderne Cunningham og Hall, der ankom til København 14 dage senere. Alle tre skibe var udsendt af Christian IV for at *'genopdage, det til Kronen hørende, men næsten glemte Grønland'* - som det udtrykkes. Disse grønlandere holdt flere kajakopvisninger i København. Bl.a. da den spanske konge gæstede hovedstaden og Christian IV ønskede at imponere ham. Om en af disse grønlandere siges det i et ældre skrift: *'en Karl szaa stercke szom andre fire – och kand en Karl roe szaa fast (hurtigt) med szamme Boed(kajak) szom thi af kongens Boeszmend'*.

Beskrivelsen af kaproningen mellem kongens bådsmænd og kajakker gjorde også indtryk på den norske adelsmand Jens Ågessøn Bielke, der i 1630 skrev følgende herlige digt, der blandt andet omhandler hjemkomsten af Christian IV's første Grønlandsekspedition og overværelsen af en kapronings-konkurrence mellem en båd med danske roere og to hjembragte grønlandere i kajakker:

*Hver roede ikkun med en åre,
vore folk det forundrede såre,
at mod seksten kunne ro
med en åre og ej med to.*

*Han hugged' om sig på begge
sider,
derfor det med ham så fast lider,
først et tag her, så et tag der,
som var han der, så var han her.*

*Som fægter i stang ophæv gør
sin åre han så for sig føre,
oden med art behændig vender
ved vel at bruge sine hænder,
som den der på kedeltromme slår
hans hænder så i bugter går,
neden og oven hinanden her
hid og did, hen og her, op og ned.
sådan mange krumme spring
gør den som roer, her rullet
omkring.*

*Hans båd ud af sælskind er gjort
er let og derfor runder fort
han er spids i begge ender*

*en karl der i sig næppe vender,
midt på båden et lidet hul er;
hvori han sine ben skjuler,
og det hul han vel tæt tildækker
at båden der ved intet lækker.*

*Inden er båden dellet
med lange træer udstrakt og
hvælvet,
er oven og neden tillukket
med sælskind alt overdæk't så
smukt.*

*Og den, på samme båd får
en opblæst blære bag sig har,
dermed kan han sig så fremsnige
tør ej for bølgen at vige.
Thi blæren fuld af vind er fuld
at hans båd ej skal gå omkuld.*

*Og om den end kan omkring
falde
dog drukner manden ej med alle,
thi han til den er bunder fast
kan sig omkære med en hast.*

*Man udi den forskrevne blære,
når disse folk i søen er?*

*Meen³⁴ man de fører deres drik
som vi nu nyligt kendskab fik.
Og når de er kommen til land
hver sin båd til hus bære kan.
Hver på sin skulder sin båd bær',
det han ej besværligt er.*

J. Å. Bielke (1630)

³⁴ Mener

Lignende kajakopvisninger af hjembragte grønlændere er også kendt fra andre europæiske byer. I 1625 var der en storstilet opvisning ved paladset i Haag³⁵, hvor en hjembragt grønlænder i kajak lavede grønlændervendinger og harpunerede ænder og måger. En lignende begivenhed fandt sted i Skotland i 1816, hvor en kun 18-årig grønlænder lavede opvisninger i Leith, efter at være hjembragt af hvalfangere. Også her var der rokonkurrence mellem grønlænderen og en hvalfangerbåd med seks roere.

Allerede året efter i 1606 lod Kongen endnu fem skibe udruste til en ny grønlandsfærd. Tre af de tilfangetagne grønlændere kom med som tolke og for at handle med de indfødte, og de var mere end lykkelige for at komme hjem til Grønland igen.

I bogen 'Grønlands Historiske Mindesmærker' står der, at Godske Lindenov, Brun og Hall d. 9. august om eftermiddagen "*atter bemægtigede sig fem af de Indfødte tillige med deres Baade*" - for at vise dem frem for kongen (Chr. IV). Så også på disse togter blev der hjembragt grønlændere med deres kajaker. I Lyskanders beretning forløber det således:

*'Om Dagen tilnorn mand saae sin Tid,
mand tog paa Strandden med Listelig Lid
tre Grønlændere oe deris Baadhe' (kajakker).*

Om disse Grønlænderes videre skæbne skriver Olearius, at den ene blev sendt til Kolding for at være muslingefisker, da han i København fortalte, at han var vant til at fiske muslinger i Grønland. Det beskrives at han var glad for sit arbejde som muslingefisker, men da 'Høwitzmanden' i Kolding tvang ham til dette både sommer og vinter, blev han, lige som mange andre af de tilfangetagne Grønlændere, omsider syg og døde. At Grønlænderne ikke brød sig om at være i Danmark, kan man også læse, idet et ud af flere flugtforsøg i kajaker endte med, at de blæste i land i Skåne. Peyrére skriver i 'Relation du Groenland' (1647) at den sidste af de hjembragte eskimoer også forsøgte at flygte, men at han blev fanget 30-40 mil ude på havet. En anden gang oplyses det, at grønlænderne '*forsøgte at undslippe med deres rajakka, men at den ene blev fanget nogle mil til søs, hvorimod det lykkedes den anden at komme uden for rækkevidde og derved at flygte*'.

³⁵ Wassenaer (1625)

Ilanddrevne kajakmænd og kajakker

Baron Nordenskjöld beretter, at ni eskimoer, der var bragt til Danmark af forskellige polarekspeditioner, forsøgte at flygte i kajakker 1640-47, at nogen blev fanget igen og andre slap væk. Desværre er årene for disse flugter ikke nævnt i beskrivelserne. Det havde ellers været yderst interessant, da der gentagne gange i historien er beretninger om kajakmænd, der er drevet i land i bl.a. Storbritannien, Frankrig, Tyskland og Holland.

I 1613 fandt man en kajak med en død kajakmand drivende i Nordsøen ud for byen Hull i England, og flere vidner har set kajakmænd og kajakker ved Orkney Øernes nordvestlige pynt i bl.a. 1682 og 1684³⁶. Orkney Øernes daværende præst skriver, at én af kajakkerne blev sendt til Edinburgh og som det ses i oversigten over gamle grønlandske kajakker i Storbritannien (side 35), er der netop kajakker i Edinburgh, det ikke har været muligt at datere – andet end at de er fra før 1865. Det er derfor ikke utænkeligt, at én af disse kajakker stammer fra Orkney Øerne fra slutningen af 1600-tallet.

Den vel nok mest kendte beretning om en ilanddreven kajakmand, der ligeledes har været genstand for mange spekulationer, er den mand der blev fundet i live i sin kajak ud for Aberdeen i Skotland i 1728, men døde et par dage efter pga. udmattelse. Episoden har været genstand for mange teorier om, hvorvidt det virkelig var muligt at overleve en kajaktur fra f.eks. Sydgrønland, måske efter at være blevet blæst til havs? Kunne kajakskindet holde til at være vådt i så mange timer på havet i træk, - hvor lang tid ville en sådan rotur vare, og havde en kajakmand væske nok til at overleve?

Ejnar Mikkelsen vurderede muligheden i 'Kajakmanden fra Aberdeen' (1934) og talrige har både før og siden teoretiseret over om kajakmænd kunne komme roende eller drivende så langvejs fra³⁷. Den vildeste af disse udredninger, der bl.a. bygger på tyske eksempler helt tilbage fra år 60 f.kr. og ligeledes år 1160, blev fremsat af Dr. Hans Plischke, der i 1921 satte sig for at bevise, at eskimoer i kajakker var drevet i land i Europa i årtusinder.

En af dem, der tror det er sandsynligt, at kajakmænd har taget den lange tur, er den nyligt afdøde kajahistoriker John Heath. Heath argumenterer bl.a. ud fra teorien om, at det var velkendt blandt grønlændere, at hvis man blæste til havs under fangst eller rejse, skulle man blot ro mod øst for at finde kysten af Grønland, hvorefter man kunne følge kysten hjem. Uden i øvrigt at tage

³⁶ Souter (1934).

³⁷ Bl.a. Wallace (1700), MacRitchie (1912), Plischke (1921), Birket Smith (1924), Whitaker (1954), Nooter (1971).

strømforholdene i Atlanterhavet i betragtning, er det interessant, at man hvis man udstikker en kurs stik øst fra Kap Farvel³⁸, rammer man næsten inden for synsvidde af netop Orkney Øerne.

Tillægger vi hans teorier³⁹ de formodede isforhold i Atlanten hen mod slutningen af 'den lille istid', er det da heller ikke utænkeligt, at en kajakmand både kunne komme op på en isflage, tørre kajakskindet og skaffe sig ferskvand. Ligeledes stemmer tidsangivelserne af eskimoers ankomst fint overens med de allerkoldeste perioder af den lille istid, hvor fx Island i perioder var helt indefrosset af fast is og Golfstrømmen svækket. Kilder beretter ligeledes om frysning af den Botniske Bugt og at der var perioder med fast is mellem Danmark og Norge. Et par af de kajaker der anses for at kunne være kommet til Europa af egen kraft er ligeledes påfaldende korte, hvilket sædvanligvis kendetegner kajaker brugt i forbindelse med slædekørsel på havisen.

Hændelserne blev igen ivrigt debatteret op gennem starten af 1900-tallet, men blev omsider manet til jorden bl.a. med argumentet om de ufavorable strømforhold i Nordatlanten. I den sammenhæng er en nyere hændelse tankevækkende, idet der for få år tilbage drev en glasfiberkajak i land på Orkney Øerne og vha. efterlysning viste det sig, at kajaken var drevet til havs i Sydgrønland et par måneder forinden...!

Størst konsensus er der nok omkring teorien om, at de er undsluppet eller sat fri af skibe på vej til eller fra Europa eller, som i dette tilfælde, undsluppet efter at være ført til Skandinavien. Foruden den førømtalte kajak fra o. 1585 er der flere andre eksempler på, at museumskajaker følges af lignende historier, hvor inuitter i kajaker er drevet i land, eller at en stakkels forkommen kajakmand er faret vild på havet og er blevet hjulpet i land. Vender vi blikket bagud og ser på den måde, tilfangetagelsen og bortførelserne af grønlænderne er foregået på, er det måske forståeligt nok, at der skulle en anden historie til at dække over de virkelige hændelser. At det var kuriositeter for de europæiske hoffer med disse såkaldte 'vilde mænd', kender vi også fra f.eks. Columbus og Cook, der hjembragte henholdsvis indianere og polynesiere til fremvisning for hoffet.

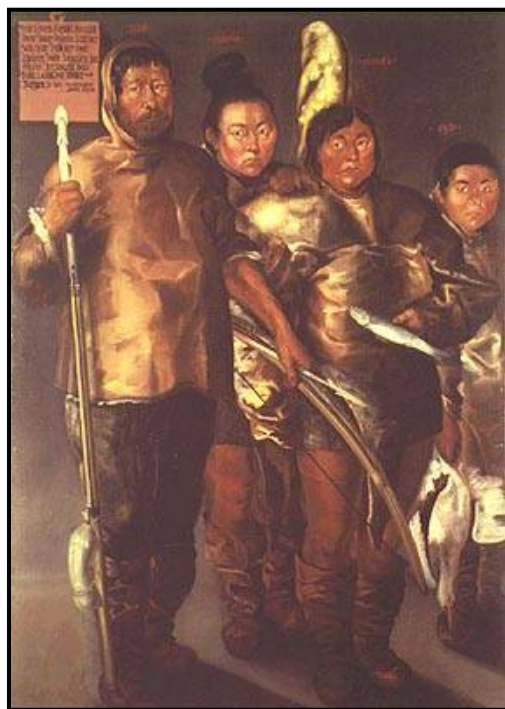
³⁸ Grønlands sydligste punkt

³⁹ Heath (1987)

Herefter gik der næsten et halvt århundrede, før Grønlændere og kajakker atter bragtes til Danmark. Om disse, der kom med til Danmark på Danelles tredje togt, foreligger der forholdsvis grundige beretninger og ligeledes det første kendte maleri af grønlændere. I året 1654 kom de via et ophold i Bergen, hvor nedenstående billede er malet, med til København. Herefter kom de til at opholde sig hos Hofmatematikeren i Gottorp, Adam Olearius, der tillige var en meget berejst herre.

nlændere, 1654

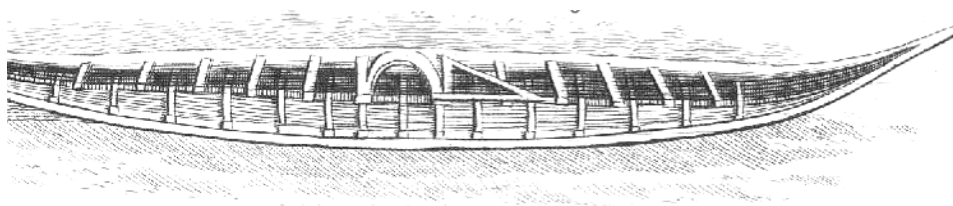
Titelstikket til højre er tydeligvis samme portræt, men her er der sneget sig en kajak med øverst i venstre hjørne. Kajakken ser ud til at være ophængt i to stropper - foran og bag - og det kan tænkes, at kajakken ligeledes var hjembragt på Danelles tredje togt, men ikke afbilledet på maleriet fra Bergen.

Figur 8 Maleri af grønlændere i Bergen 1654. Original på Nationalmuseet, København.

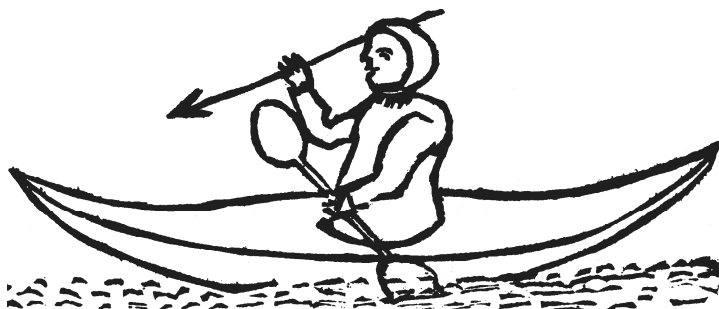

Figur 9 Formodet kopi af maleriet fra Bergen. Stik af grønlænderne fra 1654 med kajak øverst tv.

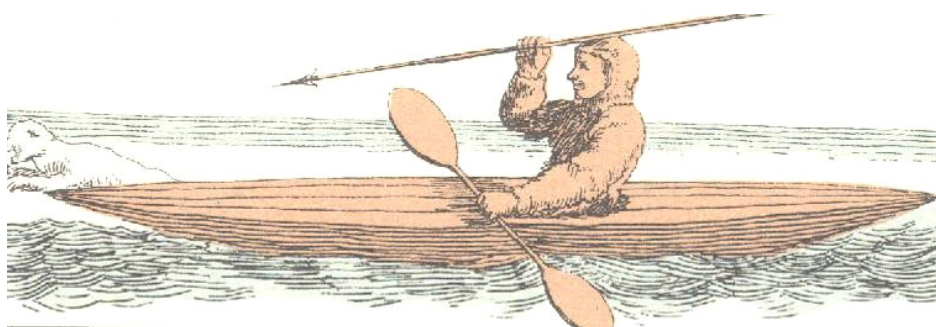
Figur 10 Kajakskelet fra Description de l'Univers, 1683

At han netop var matematiklærer er interessant, idet der siden udkom en latinsk matematikbog på 808 sider med en tegning og mål af en grønlandsk kajak. Bogens titel er: 'Mathes Mosaica sive loca Pentateuchi mathematica mathematice explicata' og den er

Figur 11 Kajakillustration fra matematikbogen, Mathes Mosaica (1679)

skrevet af Samuel Reyher i år 1679. På siderne 44-46 er beskrivelsen og tegningen af en kajak, der er en af de ældste kendte tegninger af en grønlandsk kajak. Om det er en tilfældighed, at de boede hos hofmatematikeren, og at kajakillustrationen siden udkom i en matematikbog, vides ikke, men sammenfaldet synes lidt slående. Som det er tilfældet med kajakken i matematikbogen, begynder kajakker at dukke op i litteraturen stadigt oftere fra midten af 1600-tallet.

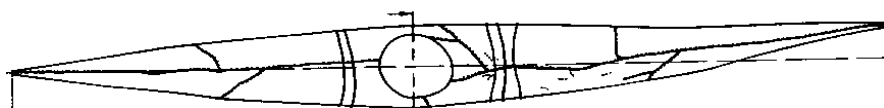
Figur 12 Mallet's illustration af kajak fra 1683. Bemærk ligheden med illustrationen fra Mathes Mosaica, 1679

Hvor blev de hjembragte kajakker af?

På ekspeditionerne i 1605-1606 kom der altså adskillige kajakker til Danmark. Gentagne gange er det forsøgt at optræfle disse tidlige kajakkers videre færd, men den eneste kajak, man med sikkerhed kan sige stammer herfra, er den kajak, der hænger i baglokalet på Restaurant Schiffergesellschaft⁴⁰ i den gamle hansestad Lübeck i Nordtyskland. Ret så ubemærket har den nu i snart fire hundrede år hængt i den gamle maritimhistoriske restaurant.

Figur 13 Kajakken i Schiffergesellschaft fra 1606. Tegning: Prof. Gabbler.

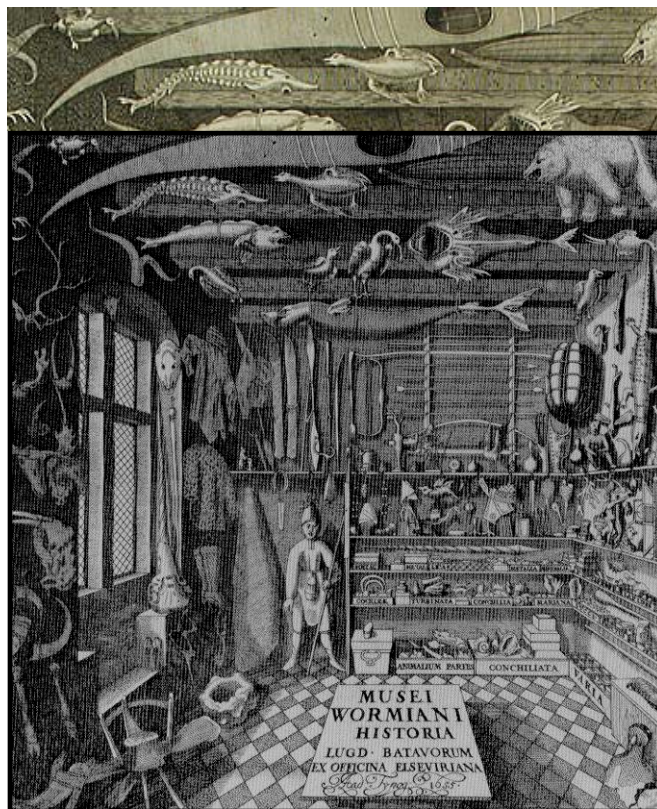
⁴⁰ Sig det 5 gange hurtigt og læs videre

Årsagen til at man med stor sandsynlighed kan forklare dens historie er, at kajakken blandt mange andre ældre indskrifter bærer årstallet 1607. Dette stemmer også overens med Ernst Deeckes samling af 'Lybeckske Historier og Sagn' (1878), hvori der står at kajakken kom til Lübeck med skippere i 1607. H. Ostermann understøtter ligeledes teorien i Dansk Biografisk Leksikon, hvor der under 'Admiral Godske Lindenov' står, at han også på sin anden grønlandsekspedition *'røvede nogle indfødte med deres kajakker af hvilke én endnu findes i Schiffergesellschaft i Lübeck'*.

Det formodes, at tyske skippere har erhvervet sig kajakken i København, muligvis i forbindelse med en kajakopvisning, eller måske rettere sagt - en fremvisning - og taget den med til Lübeck i 1607. At kajakken kom til landet i 1606 og ikke med ekspeditionen året efter i 1607, understøttes ligeledes af, at denne ekspedition end ikke var i land i Grønland⁴¹.

Man ved, at kongen fik en stor del af de grønlandske effekter, og at han også formidlede nogen som gaver⁴². Det vides også, at én af kajakkerne stadig befandt sig på slottet i København i 1622 og at Ole Worms samlinger, der også modtog gaver fra Kongen, i 1642 omfattede en kajak, to kajakårer, harpuner, fangstblære og tuilikker.

På det gamle titelstik (til højre) fra Musei Wormiani Historia i København fra år 1655 (det tidl. Museum Wormanium) genkendes netop disse effekter med kajakken hængende i loftet. Det er tydeligvis en grønlandsk kajak, og den formentlig tilhørende åre kan ses på endevæggen th. for et par ski og hvad der ligner en anden åre delvist dækket af et beklædningsstykke, der godt kunne minde om en tuilik (kajakpels).

Figur 14 Titelstik fra Museum Wormanium, 1655.
Original på Nationalmuseet, København.

⁴¹ Gosch 1897

⁴² (Dam-Mikkelsen & Lundbæk 1980)

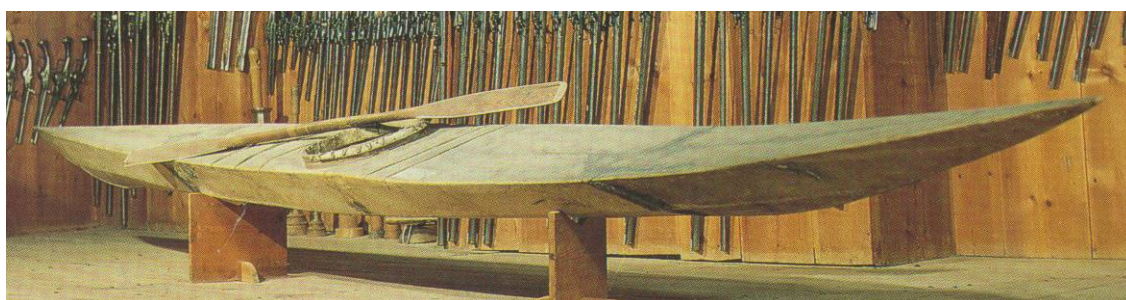
Åren findes muligvis i dag på Nationalmuseet i København, der fik samlingen overdraget fra Kong Frederik III's Kunstkammer (Københavns slot), der købte Wormanium samlingen. Men kan man regne med, at Wormanium-kajakken fra titelstikket på forrige side er en af de kajakker, der kom til Danmark i 1605-06? Svaret findes måske i 'Relation du Groenland' (1647), hvori Peyrére fortæller, at han har set efterladenskaberne fra de indfangede grønlændere fra 1605-06, bl.a. bue og pil, dragter og to kajakker; - den ene hos Worm og den anden hos Ulfeldt.

Worm var straks genkendt da Museum Wormanium naturligt er opkaldt efter Ole Worm (1588 - 1654) året efter hans død i 1655. Worm, der var en af datidens førende forskere og samlere, benyttede flittigt sin samling i sin undervisning ved Københavns Universitet. På British Museum i London findes det eneste eksemplar af Worms summariske fortegnelser over samlingen. Heri er kajakken og åren ikke beskrevet. I 1645 udgav Worm endnu en fortegnelse, men dette eksemplar er desværre forsvundet, så det er ikke muligt at sige, om kajakken var i samlingen på det tidspunkt.

Tilbage står, at Peyrére også havde set en kajak hos 'Ulfeldt'. Den Ulfeldt, der refereres til, må utvivlsomt være Corfitz Ulfeldt, der gennem et begivenhedsrigt liv havde meget tætte bånd til Sverige, hvor han opholdt sig i en årrække - fra og med år 1651 - efter han flygtede fra Danmark.

På Skokloster, omtrent midtvejs mellem Stokholm og Uppsala, findes verdens vel nok bedst bevarede grønlandske kajak fra 1600-tallet. Kajakkens tidligste historie er ikke kendt, og da jeg tidligere viste interesse for denne helt særligt velholdte og tillige meget smukke kajak ville kurator Bengt Kylsberg meget gerne høre om nogen kendte til dens alder eller historie. På Skokloster vidste man ikke andet end, at den var beskrevet i en inventarliste allerede i 1710, og at den at dømme ud fra tværremmene måtte være gammel.

Ifølge Bengt Kylsberg har Skokloster flere andre effekter, der har tilhørt Corfitz Ulfeldt, men ingen tegn på at kajakken skulle være kommet til slottet den vej. Jeg våger alligevel det gæt, at Skokloster-kajakken ligesom Wormanium-kajakken er fra 1605-1606. Det viser sig nemlig, at Corfitz Ulfeldt var en god ven af den svenske general og greve, Carl Gustav Wrangel (1613-1676), der netop var manden, der finansierede byggeriet af Skokloster. Det kan således tænkes, at kajakken på den måde er endt på Skokloster.

Figur 15 Skokloster kajakken fra 1606? Foto: Skokloster

Et andet faktum, der kunne tyde på, at Skokloster-kajakken⁴³ ligeledes er fra 1606 er, at tværremmene har en noget nær identisk placering med tværremmene på kajakken fra Schiffergesellschaft, nemlig 2 bag mandehullet og 3 foran. Som det fremgår på titelstikket på foregående side, har Wormanium-kajakken 3 remme foran og 3 bag mandehullet, men bortset fra det, minder remmenes placering og indbyrdes afstand til forveksling om kajakkerne fra 1606.

Forgængelige som kajakker nu engang er, er mange af de ældre kajakker, der blev bragt til Nordeuropa, gået tabt. Det er dog ikke utænkeligt, at enkelte af de allerældste kajakker findes endnu. Måske pryder de i ubemærkethed gamle slotte eller herregårde i Europa?

I 1811 blev *'3 grønlandske skindbåde med tilbehør'* frasolgt det kongelige danske kunstkammer⁴⁴. 'Skindbåde med tilbehør' refererer efter al sandsynlighed til kajakker og ikke umiakker, og det er da ikke utænkeligt, at den førømtalte kajak, der befandt sig i kongens samlinger i 1622 eller Wormanium-kajakken kunne være blandt disse.

Meget tyder på, at de ældste bevarede grønlandske kajakker i verden er følgende:

1. Kajakken på Museum für Völkerkunde, München	år 1585
2. Schiffergesellschaft-kajakken	år 1606
3. Skokloster-kajakken	år 1606?
4. Lund kajakken	år 1606-1670?
5. Kajakken i Trinity Hall i England	år 1612
6. Amsterdam-kajakken tidl. Museum für Völkerkunde, Frankfurt.	Fra før år 1663
7. Edinburgh-kajakken (U.C.764)	1682/1684?
8. Følgende kajakker i Holland ⁴⁵ : Hollum, Enkhuizen, Hoorn, De Rijp, Brielle, Zierikzee.	år 1600-1750
9. Den ældste kajak på Nationalmuseet, Nuuk. (KNK 1161)	år 1600-1700?

I meget kajaklitteratur er det gennem årene beskrevet, at den ældste bevarede kajak er kajakken i Trinity Hall, men den må altså nøjes med en flot 4. plads. Foruden Schiffergesellschaft-kajakken og kajakken på Museum für Völkerkunde i München, hvis formodede historie er analyseret af Høiris (2003), er såvel årstallene som kajakernes indbyrdes placering noget usikker! Det er ikke utænkeligt at en af kajakkerne fra Holland (eventuelt den kajak der siden er overdraget til Nationalmuseet i Nuuk nr. KNK 1161) kunne stamme fra den førømtalte kajakopvisning i Haag i 1625. I 1656 kom der ligeledes kajakker til Holland med hvalfangere fra Vlissingen⁴⁶ og det er således ikke utænkeligt at Zierikzee-kajakken eller evt. Brielle-kajakken kunne stamme herfra.

⁴³ For yderligere om Skokloster-kajakken se: Collins (2004)

⁴⁴ Gundestrup (1995)

⁴⁵ For yderligere om kajakkerne se appendiks A

⁴⁶ De Poincy (1658)

De ældste bevarede årer

I modsætning til kajakkerne, er både antallet og tilstanden af bevarede årer fra 1600 og 1700-tallet i Skandinavien imponerende. Mange af de ældste kajakker i Holland og Storbritannien har ligeledes deres tilhørende årer. Som det også ses på kajakken fra Skokloster, side 22, er de lancetformede blade kendetegnende for årer fra 1600-tallet. I 1674 befandt der sig 8 grønlandske kajakårer i Kunstkammeret i København og i 1737 var antallet oppe på 10.

Figur 16
Vestgrønlandsk åre fra
1800-tallet

Elc23. 220 cm

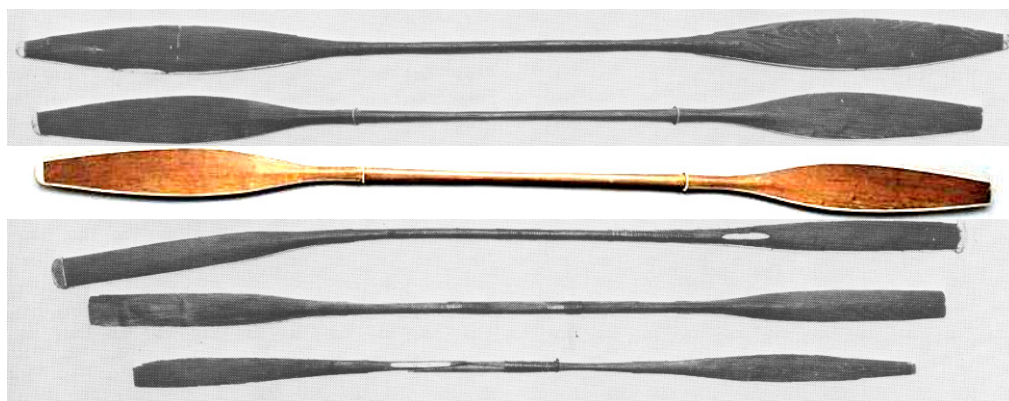
Elc9. 212 cm

Elc18. 206 cm

Elc10. 204 cm

Elc21. 193 cm

Elc20. 176 cm

Figur 17 Kunstkammerets årer fra før 1674. Tilhører: Nationalmuseet, København.
Fra Dam-Mikkelsen & Lundbæk (1980)

Grønlandske kajakker efter år 1700

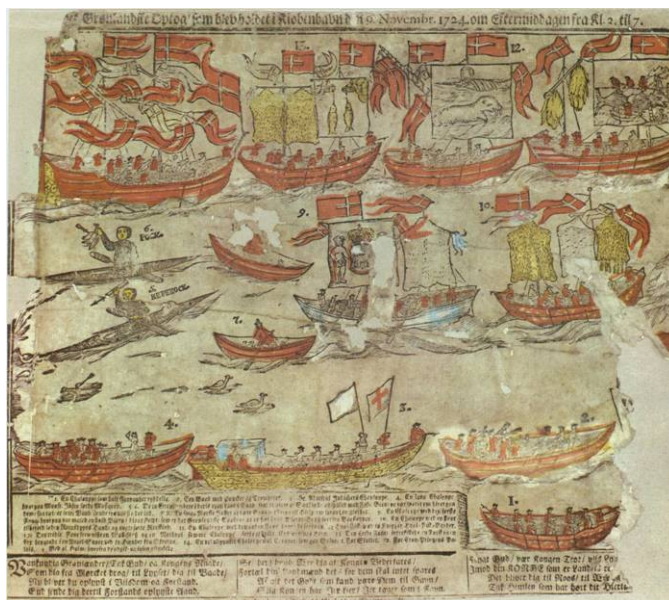
Allerede tre år efter Hans Egedes ankomst til Grønland i 1721, overtalte han to grønlandere fra Godthåbseggen, Pooq og Qiperoq, til at rejse med til København. De skulle udbrede kendskabet til Grønlands handel og mission. Natten mellem d. 10. og 11. oktober ankom de til Helsingør, hvor de blev langt mere ærefuldt modtaget end de tidligere beskrevne grønlandere. Netop d. 11. oktober var Kongens (Frederik IV) fødselsdag og de to grønlandere blev derfor straks efter deres ankomst, traditionen tro, bedt om at give en kajakopvisning til ære for kongen. Man udsatte ænder på Esrum Sø, som Pooq og Qiperoq så fangede med spyd til ære for de fremmødte.

Ligeledes beskrives det, at de: *'roe i Veddemaal mod hinanden med en eeniste Aare, saa og at bolte sig fra dend eene side med Hoved og halve Legeme need under Vandet, med Kælen af sin Salskindsbåd i Veiret, og dog ved hjælp af sin liden Aare at komme op igien paa dend anden side, hvorudi de udviiste en stor Behændighed'.*

Hans Egede, der var udsendt af det i Bergen oprettede Grønlands-Compagni, var i store økonomiske vanskeligheder og besøget var derfor også en bestræbelse på at skabe opmærksomhed, og dermed skaffe penge, til kolonisationens fortsættelse i Grønland. Det lykkedes til fulde.

D. 9. november gav kongen allernådigst tilladelse til en storstilet og veliscenesat opvisning i Christiansholms Kanal med såvel harpunering af ænder som

Grønlændervendinger. Poul Egede, Hans Egedes søn, har siden oversat Pooqs egen beskrivelse af ankomsten til hvad han selv betegner som 'kongens Land'.

**Figur 19 Optøget i København 9. november 1724.
Pooq og Qiperoq ses tv i kajakker.
Fra Dam-Mikkelsen & Lundbæk (1980)**

"Da vi ankrede uden for staden, blev jeg og min afdøde Kammerat hentet med en smukt malet båd med 14 årer, men eftersom vi ville ro ved siden af dem i vores kajakker, roede vi for os selv."

Denne beskrivelse vidner måske også om den stolthed kajakken og kajakroning udgjorde på det tidspunkt.

Pooq vendte tilbage til 'Håbets Koloni', det nuværende Nuuk, for siden at gæste København igen i 1728-29.

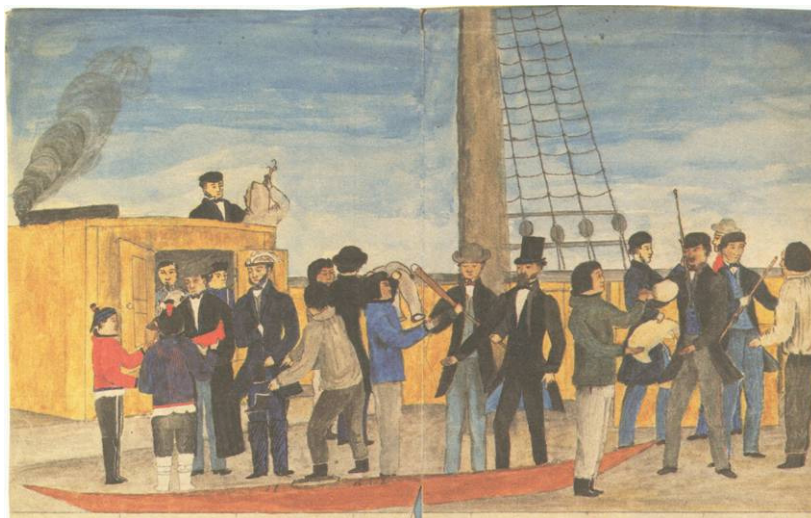
Også her var der en form for kajakopvisning i Københavns kanaler, idet Pooq og hans ledsagere fra skibet roede i kanalerne op til kongens slot, mens fruentimmerne blev kørt i karet ved siden af kajakkerne i kanalerne⁴⁷.

**Figur 20 Illustration med kajakker
fra Hans Egedes egen beretning.**

⁴⁷ Bertelsen (1945)

Således blev den grønlandske kajak kendt i Danmark og grønlændervendingen et velkendt kunststykke. Pooq og Qiperoq's kajakkers videre skæbne er desværre ukendt. 1700-tallet er et trist århundrede mht. bevarede kajaker i Skandinavien. Anderledes ser det som nævnt ud i England og Holland, hvor især hvalfangerskibe hjembragte kajaker. Modsat episoderne i begyndelsen af 1600-tallet, hvor grønlændere med kajaker ved flere lejligheder bogstavelig talt blev indfanget, var tuskhandel med udenlandske skibe ret almindeligt op gennem 1700-tallet.

Figur 21 Grønlændere driver tuskhandel med en udenlandsk besætning. Akvarel af Aron fra Kangeq (1822-69).

Grønlandske kajaker efter år 1800

I 1782 blev Grønland administrativt inddelt i to inspektorater: 'Sydgrønlands Inspektorat' og 'Nordgrønlands Inspektorat'. Grænsen imellem de to inspektorater gik lige syd for Sisimiut. Inspektør for Sydgrønland Carl Peter Holbøll og inspektør for Nordgrønland Christian Olrik indsamlede nogle af de ældste og vigtigste kajaker og har sammen med KGH⁴⁸ været væsentlige kræfter i indsamlingen og bevarelsen af de ældste grønlandske kajaker i Danmark. Ligeledes medvirkede især opdagelsesrejsende og polarforskere til, at der op gennem 1800-tallet blev indsamlet kajaker rundt om i Grønland.

⁴⁸ Kongelige Grønlandske Handel

Figur 23 Kajakker på Nationalmuseets magasin. Øverst: Olvik-kajakken nr. Lb.101, 1866? der har mange lighedstræk med de ældste kajakker i Holland

Figur 22 Engholm-kajakken nr. Lc43, fra o. 1834, med den smukt opsvungne bagstævn. Nederst: Nr. L18.273, malet skindkajak fra Upernavik, 1968.

Kajakker i Norge

Som indledningsvist nævnt, havde Fritjof Nansen med følge fire kajakker med hjem fra deres tur over isen i 1888. Flemming Sorvin har optegnet og beskrevet den ene af disse kajakker⁴⁹, der i dag kan ses på Frem Museet i Oslo. I alt er der bevaret godt 20 grønlandske skindkajakker rundt om i Norge.

Figur 25 Vestgrønlandsk kajak fra o. 1830. Original i Nantes, Frankrig.

Figur 24 Skindkajakker på Nationalmuseet, København. Nederst: Nr. L.19.157: Østgrønlandsk kajak, 1932. Næstnederst: Holbøll-kajakken fra Østgrønland, 1842.

Kajakker i Sverige og Finland

I Sverige findes der, foruden den førømtalte kajak på Skokloster, en østgrønlandsk og en vestgrønlandsk kajak på Folkens Museum, en gammel kajak i Lund og ligeledes findes en fin lille barnekajak på Etnografisk Museum i Stockholm. I Blentarp, Sjöbo findes også en kajak. I Finland findes der bl.a. en kajak fra Nordvestgrønland på Nationalmuseet i Helsinki.

⁴⁹ Sea Kayaker, Aug. 2004

Grønlandske kajakker efter år 1900

Den hast, hvormed kajakkerne forsvandt fra landkortet over det meste af Grønland op gennem 1900-tallet, betød, at det er et fåtal af kajakker, der nåede at blive indsamlet, og således i dag er bevaret. Selv de der følte, at de fulgte kajakkens udvikling - eller rettere afvikling - i Vestgrønland, var overraskede over hvor hurtigt kajakken gik af brug, selv i de mindre bygder⁵⁰. De fleste museer i Grønland har således kun enkelte af de sidste kajakker bevaret, og mange af dem er i ringe tilstand. Indsamlingsdatoerne på kajakkerne på de lokale museer i Grønland (s. 36-37) vidner herom.

Perioden 1900 til 1920 er en interessant epoke for den grønlandske kajak. I denne periode sker der et kort opsving i antallet af kajakker i dele af Syd - og Vestgrønland - og ligeledes i Østgrønland - hvor den nye østgrønlandske type videreudvikles og forfines. Kajakkerne øger i antal mange steder og fra denne periode findes mange særligt flotte og sirligt udførte kajakker, både hvad angår konstruktion og udseende. Opblomstring, der nok delvist er knyttet til befolkningstilvækst er kortvarig, og på ganske få årtier går antallet af kajakker i Vest - og siden Sydgrønland, kraftigt tilbage. Udviklingen i Østgrønland ligner udviklingen i Upernavik distriktet, hvor antallet af kajakker først begynder at falde omkring 2. verdenskrig. Udviklingen i Thule, hvor kajakken stadig er i brug, er nogenlunde stabil helt op til slutningen af 1950erne, hvorefter antallet af kajakker også her langsomt begynder at falde.

Figur 26 Østgrønlandsk kajak fra 1930'erne. Musee d l'Homme, Paris. Foto: Erwan Louët

Figur 27 'En sydgrønlandsk fangers arbejdsbord'. Nationalmuseet, Nr. L.9726. Gave fra Knud Rasmussen, 1928.

⁵⁰ H. C. Petersen pers. kom.

Knud Rasmussen, hvis egen vestgrønlandske kajak i dag pryder Knud Rasmussens Hus i Hundested, er den vigtigste bidragsyder til den samling af arktiske skindkajakker Nationalmuseet i dag besidder. Hovedparten er fra den 5. Thule ekspedition (1921-24) og er derved ikke grønlandske, men både deres tilstand og vigtigheden af dette indsamlingsarbejde er af en sådan grad, at det fortjener nævnelse.

Flere af disse kajakker er helt unikke og er med til at gøre Nationalmuseets kajaksamling enestående i verden.

Figur 28 Bred østgrønlandsk kajak. Tilhører: Sundby Kajakklub

Figur 29 Kajak fra Upernavik. Tilhører: Det Grønlandske Hus

Overførte kajakker

I nyere tid er en række kajakker tilbageført til Grønland. Flere kajakker er bl.a. overført fra Nationalmuseet i København til Nationalmuseet i Nuuk. Det drejer sig om følgende:

- **Nr. Lb.546x1 (nu KNK 1849) - en drengekajak fra o. 1889.**
- **Nr. L.18.7 (nu KNK 2237) - en tidlig Upernavik type o. 1930.**
- **Nr. L.4348 (nu KNK 1007) - en kajak fra Nordgrønland fra o. 1909.**

Herudover er en østgrønlandsk kajak (nu KNK 1990) skænket af Arktisk Institut i starten af 1960'erne og fra Rijksmuseum Voor Volkenkunde i Leiden i Holland er kajak no. 351-78 overført til Nuuk: (nu KNK 1161) - en særligt smal kajak fra 1600-tallet.

Den kajak, der tidligere tilhørte Øregårds Gymnasium, og i 1971 blev overført til Nationalmuseet i København, blev efter sigende skænket af Knud Rasmussen. Siden har kajakken været omtalt som 'Knud Rasmussens kajak', men om kajakken har været benyttet af Knud Rasmussen, skal være usagt. Knud Rasmussens søns kajak er ligeledes bevaret og ligger i dag i Gentofte.

De sidste fire årtier er der blevet gjort en uvurderlig indsats med, at optegne og studere de tilbageværende skindkajakker, inden de er deformerede og uinteressante. Blandt de væsentligste drivkræfter til dette vigtige arbejde, er John Heath, John Brand og Harvey Golden, men også mange andre har bidraget. Der ligger dog stadig skindkajakker rundt omkring der ikke er optegnet, fotograferet og beskrevet og det er naturligvis et spørgsmål om tid, før alle oprindelige fangstkajakker er forgangne.

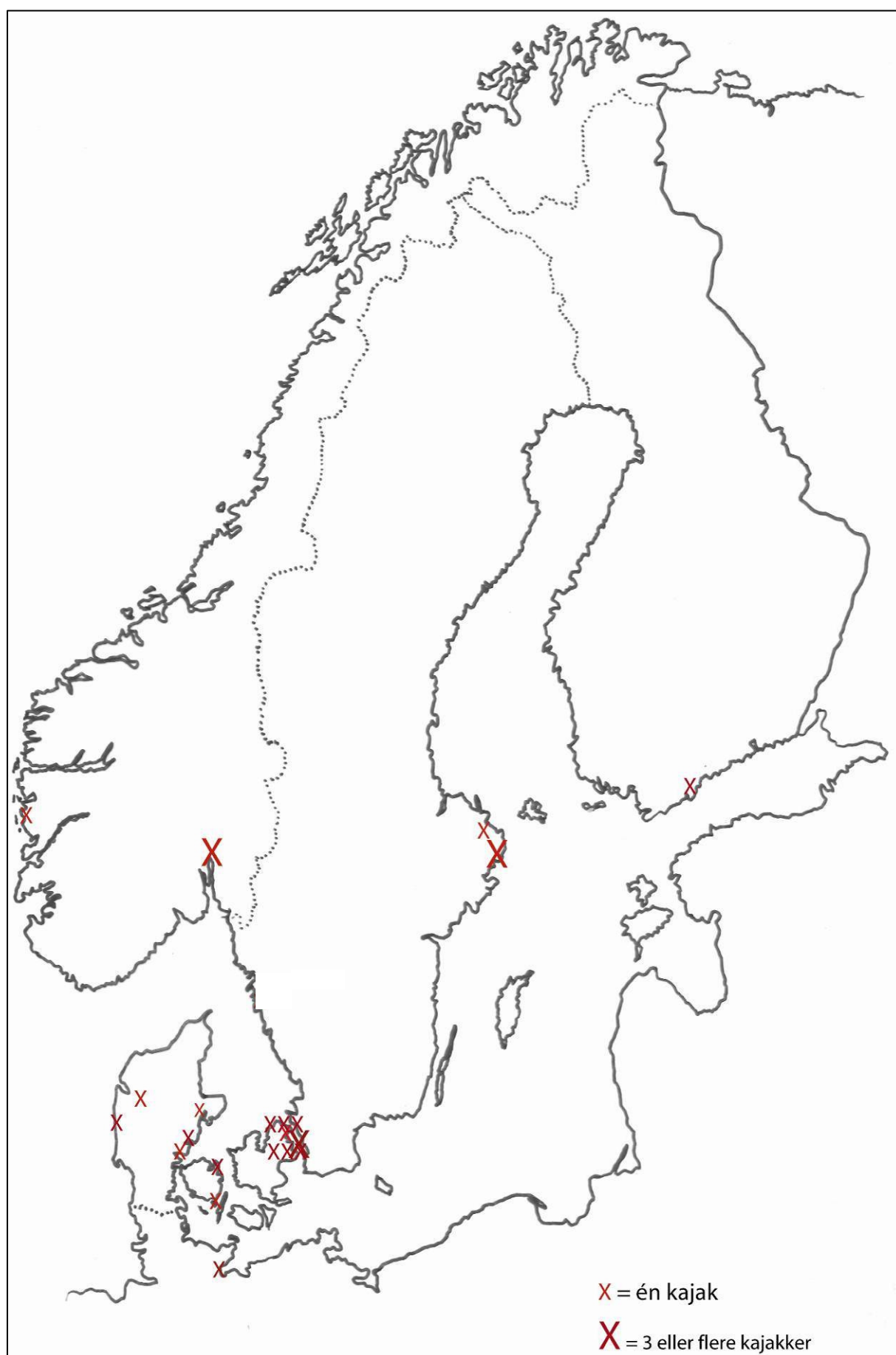
Forhåbentlig vil den øgede interesse for grønlandske kajakker være med til at kaste lys over de gamle fangstkajakker og medvirke til deres bevarelse.

Sammenlignet med andre arktiske kajaktyper, er den grønlandske kajak nok den mest kendte og antalsmæssigt bedst bevarede type. Selvom kajakkens forsvinden i det meste af Grønland synes hastig, er lignende nedgange kendt overalt i Arktis. Flere steder i Canada og Alaska foregik afviklingen af kajakkulturen endnu mere ubemærket, og der er minimum et titals arktiske kajaktyper, hvoraf ikke en eneste i dag er bevaret.

Figur 30 En lang, smuk og velbevaret grønlandsk kajak fra Nationalmuseet i København.

Figur 31 Grønlandske skindkajakker i Skandinavien

Udsnit af de grønlandske kajaker på Nationalmuseet i København

Type: Sydgrønland eller Østgrønland
Giver: Ukendt
Mål: Længde 643 cm. Bredde 48 cm.

Museumsnummer: L17.125
Type: Nordgrønland, Thule distrikt
Giver: Ukendt
Mål: Længde 612 cm. Bredde 53 cm

Museumsnummer: L18.178
Type: Vestgrønland (1925 - 1933).
Giver: Øregaards Gymnasium.
Mål: Længde 570 cm. Bredde 55 cm.

Museumsnummer: Lc.157
Type: Vestgrønland, Holsteinsborg distrikt, Holsteinsborg (1800–1850)
Giver: Købmand J.N. Møller (1843).
Mål: længde 337 cm.

Museumsnummer: Lb.101
Type: Vestgrønland (Baffinbugten) (1850-1866)
Giver: Inspektør for Nordgrønland, Olrik (1866).
Mål: Længde 565 cm.

Museumsnummer: L19.157
Type: Østgrønland, Ammassalik distrikt, Tasiilaq (1900–1932)
Giver: Therkel Mathiassen (1932).
Mål: Længde 568 cm. Bredde 48 cm.

Museumsnummer: L.9726
Type: Sydgrønland, Nanortalik (1925-1928)
Giver: Knud Rasmussen (1928)
Mål: Længde 590 cm. Bredde 51 cm.

Museumsnummer: L18.273
Type: Upernavik distrikt, Upernavik 1968.
Giver: Keld Hansen (1968)
Mål: Længde 525 cm Bredde: 56,5 cm

Foto: Nationalmuseet. Gengivet med tilladelse.

Kajakken i Lund 1606-1670?

Appendiks B. Noter

Larger than those of Pre-Dorset cultures, Dorset archaeological sites appear to reflect more permanent occupation by a denser population. This was perhaps the result of advances in hunting technology, which allowed more efficient exploitation of the environment. Indeed, in addition to the soapstone lamp, several new elements of technology appear at this time. These include bone implements that have been interpreted as snow knives, specialized tools that may have been used for cutting snow blocks for the construction of snow houses. Given the simultaneous increase in the use of blubber lamps, such structures would have been useful. Also found at the sites are sled shoes, strips of bone or ivory designed to be pegged to the bottom of wooden sled runners in order to protect them on rough ice or gravel. These, along with a few finds of dog bones, suggest that the Dorset people may have used dogsleds. A few ribs from kayaks or kayak-like boats have been found, and many Dorset sites are located in areas where kayak hunting would have been profitable. Harpoon heads continued to develop, with the open channelled sockets of the Pre-Dorset period gradually being replaced with closed sockets gouged in the base of the heads. Although these new styles of harpoon heads do not appear to be more efficient than the older ones, some Dorset groups seem to have been great hunters of walrus and small whales -- perhaps as a result of more efficient watercraft⁵¹.

Tak til:

Anne Bahnson, Bengt Kylsberg, Eivind Bratlie, Hans Christian Gulløv, Harvey Golden, Karsten Felsted, Knut Rio & Valdemar Vedel.

⁵¹ Kilde: Canadian Museum of Civilization, Canada. Gengivet med tilladelse

Referencer

- Anonym (1985): Inuit Travel. Eskimo Voyages to Europe – Kayakers Arrive in Scotland. I: The Arctic Policy Review.
- Arima, E. (1994): Caribou and Iglulik Inuit Kayaks. In: Arctic, v. 47, no. 2, June 1994.
- Arima, E. (2002): Greenland Kayaks – Aluxuriant Florescence from an Old Bering Sea Root. Atlantic Coastal Kayaker Vol. 11, No. 9, November 2002, Massachussetts.
- Arima, E. (2004): Kayaks of the Eastern Canadian Arctic. In: Heath, J & Arima, E. (red.). Eastern Arctic Kayaks. History, Design, Technique. University of Alaska Press.
- Bahnson, A. (2005): Personlig meddelelse d. 16. sep. 2005.
- Bech, S. C. (1984): Dansk Biografisk Leksikon, 3. udgave. København.
- Bertelsen, A. (1945): Grønlænderne i Danmark. I Meddelelser om Grønland, nr. 145.
- Bobé, L. (1915): Hollænderne på Grønland. København.
- Brand, J. (1984, 87, 88): The Little Kayak Books. Vol. I, II & III.
- Chapman, F. S. (1932): Northern Lights. The Official Account of the British Arctic Air-Route Expedition. London, Chatto and Windus.
- Collins, H. (2004): A Seventeenth-Century Kayak and the Swedish Kayak Tradition. I: Heath, J & Arima, E. (2004). Eastern Arctic Kayaks. History, Design, Technique. University of Alaska Press.
- Collins, H, B. (1931): Ancient culture of St. Lawrence Island. Explorations and Field-Work of the Smithsonian Institution in 1930. Washington, 1930.
- Collins, H, B. (1937): Archaeology of St. Lawrence Island, Alaska. Washington: Smithsonian Institution, Smithsonian Miscellaneous Collections 96, 1.
- Dam-Mikkelsen, B & Lundbæk, T. (1980): Etnografiske genstande i Det kongelige danske Kunstkammer 1650-1800, Nationalmuseets skrifter, Etnografisk række vol. 17. Nationalmuseet, København.
- De la Pyerere, I. (1647): Relation du Groenland. Paris.
- De Poincy, L (1658): Historie naturelle et morale des Iles Antilles de l' Amerique. Rotterdam.
- Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab (1838): grønlands Historiske Mindesmærker. brünnich, 1838-45. 3 bind.
- Doucette, V. (2004): An Annotated Bibliography of Gino Watkins, the British Arctic Air Route Expedition 1930-31 and the Pan-American Airways East Greenland Expedition 1932-33. In: Qajaq Journal Vol.1. Qajaq USA.
- Dyson, G. (1999): I efterskriftet til 'Baidarka', 6. oplag. Alaska Northwest Books.
- Fillingham, P. (1974): The complete book of canoeing & kayaking
Drake Publishers, New York

- Gabler, U. (1982): Technisches Gutachten. Mitteilungen der Geografischen Gesellschaft zu Lübeck.
- Gad, F. (1969): Grønlands Historie I & II. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København.
- Golden, H. (2005): Personlige meddelelser.
- Gosch, C. C. C. A. (1897): Danish Arctic Expeditions, 1605 to 1620. Vol. I & II. Hakluyt Society, London.
- Grønnow, B. & Melgaard, M. (1991): De første Vestgrønlændere. I: Tidsskriftet Grønland nr. 4, 1991. Det Grønlandske Selskab, Charlottenlund.
- Gulløv, H. C. (2005): Personlig besked d. 14. sep.
- Gundestrup, B. (1995): Det kongelige danske Kunstkammer 1737. Bind II, side 439. København.
- Heath, J (1987): The Phantom Kayakers – a Scottish Mystery. Sea Kayaker 4, 1987.
- Heath, J & Arima, E. (2004). Eastern Arctic Kayaks. History, Design, Technique. University of Alaska Press.
- Høiris, O. (2003): Verdens ældste kajak. I Grønland nr. 6, 2003. Det grønlandske Selskab, Charlottenlund
- Jensen, P. Scavenius. (1975): Den Grønlandske kajak og dens redskaber. Nyt Nordisk Forlag, København
- Knuth, E (1951): Et Umiak-Fund i Pearyland. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. Nordisk Forlag, København.
- Krutzmann, J. (1975): Grønlandskajakken. I: Grønland. Anders Nyborg AS, Internationalt Forlag. Rungsted Kyst
- Laszig, A. L. (1996): Grønlandsk Kajak på Restaurant i Lübeck. I Tidsskriftet Grønland nr. 1, 1996. Det Grønlandske Selskab, Charlottenlund.
- Lennert, U. (2003): Sisimiut - på konserverfabrikkens tid. Atuakkiorfik, Nuuk.
- MacRitchie, D. (1912): The Kayak of North-Western Europe. Journal of the Royal Anthropological Institute 42.
- Magnus, O. (1555): Historia de Gentibus Septentrionalibus.
- Meldgaard, J. (1991): Bopladsen Qajaa i Jakobshavn Isfjord. I Grønland nr. 1, 1991.
- Menovshchikov, G. A. (1976): O Nazvaniyakh I Funktsiyakh Lokok Tipa Umiak', An'iak', K'aiak' U Eskimosov I Aleutov. Sovetskaya Etnografiya. Unpublished English translation by the Canadian Museum of Civilization.
- Mikkelsen, E. (1934): Kajakmanden fra Aberdeen. I: Grønland, København.
- Morrison, D. (1983): Thule culture in western Coronation Gulf, N.W.T. National Museum of Man, Mercury Series, Archaeological Survey of Canada Paper 116.
- Møbjerg, T. (1995): Annertusuaqqap Nuua - en dorset-boplads i Sydostbugten, Vestgrønland. I: Tidsskriftet Grønland nr. 6, 1995.

- Møller, J. K (1985): Jens Bielkes grønlandsberetning 1605. I tidsskriftet Grønland nr. 5, 1985. Det Grønlandske Selskab, Charlottenlund.
- Nansen, F. (1891): Eskimoliv. H. Aschehoug & Co.s Forlag, Kristiania.
- Nansen, F. (1911): Nord i Tåkeheimen. Utforskningen av jordens nordlige strøk i tidlige tider. Jakob Dybwads Forlag, Kristiania.
- Nooter, G. (1971): Old Kayaks in the Netherlands. Mededelingen Van Het Rijksmuseum Voor Volkenkunde, Leiden.
- Nooter, G & Rosing, E. (1983): Qajatoqqat Pukkitsormiuniittut (Holland). Kalaallit Nunaata Katersugaasiviata Naqiteritai, nr. 1. 1983.
- Palslev, K. V. (1957): Byggebeskrivelse af kajakken Serfak. Káínap Serfak sananigssaanik ilitersuut suliarinekartok. Udgivet af Dansk Kano og Kajak Forbund med støtte af Ministeriet for Grønland.
- Petersen, H. C. (1997): Den Store Kajakbog. Atuakkiorfik, Nuuk.
- Plischke, H. (1921): Eine Verschlagung von Eskimo nach Holland aus dem Jahre 1577. Petermanns Geogr. Mitteilungen.
- Reid, R. W. (1912): Descriptions of Kayak Preserved in the Anthropological Museum of the University of Aberdeen. University of Aberdeen Press.
- Reyher, S. (1679): Mathes Mosaica sive loca Pentateuchi mathematica mathematice explicata, cum appendice aliorum S. script: locorum mathematicorum. Kiliae Holsatorum.
- Schwartz, J. (2003): The History of Sea Kayaking in California. Notes from South Wind Kayak Center, California.
- Scott, J. M. (1935): Gino Watkins. Hodder & Stoughton, Publishers, St. Poul's House, London.
- Settle, D. (1578): La navigation du capitaine Martin Forbisher Anglois. Geneva: Anthoine Chuppin, 1578.
- Sorvin, F. (2004): 1888 The Early Allure of the Greenland Kayak. I: Sea Kayaker Magazine, Aug. 2004.
- Souter, W. C. (1934): The Story of our Kayak and some others. University of Aberdeen Press
- Svenstrup, S. (1997): Dansk langturs- og havkajaktradition. DHL, 1997.
- Thalbitzer, W. (1914): The Ammassalik Eskimo. Contributions to the Ethnology of the East Greenland Natives. Bianco Luno, Copenhagen
- Vahl et al. (1928): Greenland. The Commission for the Direction of the Geological and Geographical investigations in Greenland. Vol I, II, III. Reitzel, København.
- Wassenaer, N. (1625): Achtste Deel of 't Vervolch. Amsterdam
- Whitaker, I. (1954): The Scottish Kayaks and the 'Finn-men'. Antiquity, a Quarterly Review of Archaeology, vol. XXVIII